

Starosti prijazna univerza v Sloveniji

Lučka Lorber

Povzetek

Starosti prijazne univerze so dolgoročna vizija v trajnostni razvoj usmerjenih sodobnih družb. Omogočile naj bi enakopravno vključevanje starejših v učne in raziskovalne dejavnosti univerz, na formalni, neformalni in priložnostni ravni. V času slovenskega predsedovanja Svetu EU je Slovenija jasno opredelila vprašanje vključevanja in odpiranja evropskega visokošolskega prostora pri reševanju gospodarske in socialne krize, zlasti pri odpravljanju posledic demografskih sprememb in pandemije ter zagotavljanju trajnostnega razvoja. Vključenost vseh generacij, tudi starejšega prebivalstva 55+, v vse oblike visokošolskega izobraževanja v okviru odprtega, formalnega vseživljenjskega učenja, je ključno za doseganje ciljev pametnega staranja.

Evropska zveza univerz (European University Association, EUA) v dokumentu o viziji »Univerze brez zidov«, ki ga je objavila leta 2021 govori, da je naša evolucija v družbe znanja postavila univerze v epicenter človeške ustvarjalnosti in učenja, ki je temeljnega pomena za preživetje in družbeni uspeh. Univerze s tem prevzemajo odgovornost za družbeni in trajnostni razvoj, ki bi naj vsem zagotovil kakovost življenja. Namen uvajanja sistema vseživljenjskega visokošolskega učenja, ki bo odprt, prilagojen posameznikovim potrebam in interesom, je zagotavljanje pridobivanja kompetenc znanja z namenom prilagajanja potrebam trga dela in kakovosti življenja v starajoči družbi.

Ključne besede: univerza, aktivno staranje, dolgoživa družba

An age-friendly university in Slovenia

Abstract

Age-friendly universities are a long-term vision of modern societies oriented towards sustainable development. They should enable the equal participation of older people in the teaching and research activities of universities at formal, informal and occasional levels. During the Slovenian Presidency of the Council of the European Union, Slovenia clearly identified the issue of the integration and opening up of the European Higher Education Area as a means of overcoming the economic and social crisis the region is facing, in particular the consequences of demographic change and the pandemic, and of ensuring sustainable development. The involvement of all generations, including the

older population aged 55+, in all forms of higher education in the context of open, formal lifelong learning is key to achieving the objectives of smart ageing.

The European University Association (EUA), in its vision document “Universities without Walls”, published in 2021, argues that our evolution towards knowledge societies has placed universities at the centre of human creativity and learning, which is fundamental for survival and societal success. As such, universities have a responsibility for social and sustainable development that should ensure a quality of life for all. The aim of establishing a lifelong higher education system that is open and responsive to individual needs and interests is to ensure the acquisition of knowledge competences in order to adapt to the needs of the labour market and ensure the quality of life in an ageing society.

Keywords: university, active ageing, long-lived society

1 Uvod

Prehod iz dela v upokojitev ostaja sivo polje za izobraževalne iniciative, kljub pomembnosti te faze, ki je odločilna za kasnejšo življenjsko pot starejših. Demografski izziv, s katerim se srečuje evropska družba, je treba obravnavati s politikami, ki vključujejo spremembo paradigme, s katero bodo starejši postali vidni, v ospredju pa ne bo več oskrba, temveč opolnomočenje starejših in opustitev negativnih stereotipov o njih.

Sedanji demografski izziv zahteva, da odpravimo ovire in izkoristimo priložnosti, povezane s staranjem prebivalstva. Sem sodi tudi srebrna ekonomija.¹ Tržni delež proizvodov in uslug, namenjenim starejšim, je najhitreje rastoči del trga in s tem generator novo ustvarjene dodane vrednosti. Srebrno ekonomijo je mogoče opredeliti kot ekonomske možnosti in priložnosti, ki izhajajo iz javnih in potrošniških izdatkov in so povezane s staranjem prebivalstva in s specifičnimi potrebami ljudi, starejših od 50 let. Koncept srebrne ekonomije zajema področja, povezana z vseživljenjskim in medgeneracijskim učenjem, izobraževanjem, raziskovanjem in inovacijami, institucionalnimi spremembami, karierno in delovno aktivnostjo po upokojitvi in dejavnim vključevanjem v družbo. Izdelki in storitve za potrebe starejših lahko močno vplivajo na razvoj obstoječih in nastajajočih trgov in dejavnosti, kot so zdravstvo (vključno z medicinskimi pripomočki in e-zdravjem, farmacevtskimi in kozmetičnimi izdelki), storitvena robotika, varnost, pametni domovi (ki omogočajo neodvisno bivanje), moda, turizem, wellness,

1 Izraz srebrna ekonomija je nastal ob opazovanju japonskega gospodarstva, v katerem je zaradi naraščanja števila starejših potrošnikov prišlo do oblikovanja novih dejavnosti in tržnih niš.

kultura, zabava, mobilnost (javni, osebni prevoz), bančništvo.² Koncept srebrne ekonomije je skladen z idejo o družbenem razvoju, katere temelj je povezanost gospodarske rasti s socialnim napredkom na vseh življenjskih področjih, kar spodbuja starostnike k lastni odgovornosti za blaginjo in socialno varnost (Hadner in Lorber, 2022). Priložnost starejših je, da se aktivno vključijo v medgeneracijsko sodelovanje na osnovi svojih spoznanj in znanj z načrtovalci in ustvarjalci razvoja novih proizvodov in storitev za starejše v vseh segmentih družbe.

Evropski ekonomsko-socialni odbor v strategiji za starejše poziva k javno-za-sebnim partnerstvom kot dopolnilni formuli za izkoriščanje potenciala aktivnega sodelovanja starejših na področjih, kot so kultura, izobraževanje, šport in turizem. V Evropski platformi starejših na splošno ugotavljajo, da ni sistematičnega pristopa in podpore v smislu financ, logistike, komunikacije ali krepitve zmogljivosti. Hkrati ugotavljajo, da ostajajo nedostopne možnosti učenja za številne starejše osebe, še posebej to velja za skupine, ki se soočajo z dodatnimi ovirami: starejši invalidi, starejši na podeželju in starejše osebe z imigrantskim ozadjem. Starejše osebe z nižjo izobrazbo se soočajo tudi z ovirami za dostop do vseživljenjskega učenja in izobraževanja.

Vključenost vseh generacij, tudi starejšega prebivalstva 55+, v vse oblike visokošolskega izobraževanja v okviru odprtega, formalnega vseživljenjskega učenja, je ključno za doseganje ciljev pametnega staranja. Zato so starosti prijazne univerze dolgoročna vizija v trajnostni razvoj usmerjenih sodobnih družb. Omogočile naj bi enakopravno vključevanje starejših v učne in raziskovalne dejavnosti univerz, tako na formalni, neformalni in priložnostni ravni.

Vsebina članka temelji na družbeni analizi obstoječih virov in na strokovnem delu avtorice prispevka. Pri predstavitvi problematike starosti prijazne univerze smo analizirali ključne dokumente mednarodnih institucij, kot so Evropski visokošolski prostor (European Higher Education Area, EHEA), Evropska zveza univerz (EUA), Evropska komisija (EC) in Svetovna zdravstvena organizacija (WHO). Opravljen je bil kritičen pregled literature, sekundarnih virov in spletnih strani. Avtoričin prispevek je tudi odraz njenega ekspertnega dela v okviru IEP EUA (Institutional Evaluation Programme EUA) in aktivnega soustvarjanja sistema zagotavljanja kakovosti visokošolskega prostora v Republiki Sloveniji. Področje kakovosti, ki je bilo razvito na Univerzi v Mariboru (2011-2018) je bilo v tesni soodvisnosti od razumevanja trajnostnega razvoja in družbene odgovornosti visokošolskih institucij do okolja (tretje poslanstvo). Ves čas je bila prisotna skrb za zaposlene, zlasti v starosti 55+. Z ustanovitvijo Centra za zaslužne profesorje in visokošolske učitelje Univerze v Mariboru (2019) in njene vključitve v globalno mrežo starosti prijaznih univerz (Age Friendly University, AFU, 2020), se je področje delovanja

2 Evropska komisija (2015) *Growing the European silver economy*.

usmerilo na vprašanja dolgožive družbe ob udejanjanju načel starosti prijaznih univerz. Namen prispevka je, da v Sloveniji institucionalno pristopimo k udejanjanju načel odprte univerze za vse, s poudarkom na vzpostavljanju starosti prijazne slovenske univerze.

2 Evropski visokošolski prostor

Evropski visokošolski prostor (EHEA)³ je rezultat politične volje 48 držav, ki so korak za korakom gradile območje na skupnih vrednotah in s skupnimi orodji. Te države izvajajo reforme v visokem šolstvu na podlagi skupnih ključnih vrednot, kot so akademska svoboda, institucionalna avtonomija ter sodelovanje študentov in osebja pri upravljanju visokega šolstva. S tem procesom, znanim kot bolonjski proces, države, institucije in zainteresirane strani nenehno prilagajajo svoje visokošolske sisteme, da bi jih naredili bolj združljive, in krepijo svoje mehanizme zagotavljanja kakovosti.

Ministrski komunike, podpisan 2015 v Erevanu, je opozoril, da se EHEA sooča s trajajočo gospodarsko in socialno krizo, z velikimi stopnjami brezposelnosti in demografskimi spremembami. Zato mora Evropski visokošolski prostor odigrati ključno vlogo pri soočanju z naštetimi izzivi in kar najbolj izkoristiti priložnosti evropskega sodelovanja, v dialogu s partnerji po vsem svetu. Sjur Bergan,⁴ predstavnik Sveta Evrope, je izpostavil, da če želimo najti odgovor na vprašanje »kakšne vrste izobraževanja potrebujemo«, moramo najprej odgovoriti na vprašanje »kakšno družbo potrebujemo oz. želimo«.

Pri strukturnih reformah to ne pomeni le sprejetja novih struktur, temveč tudi zagotovitev, da je njihov namen znan, razumljen in da se izvaja. Izvajanje ni le bolj zahtevno kot postavljanje ciljev, pomeni tudi, da je treba preusmeriti pozornost z evropskega na nacionalno in institucionalno raven. Zagotoviti je potrebno, da akademske skupnosti in širša javnost razumejo njihov pomen, ter s tem preprečijo tveganje, da bi neusklajeno nacionalno in institucionalno izvajanje struktur, ki so na papirju videti kot združljive, povzročilo, da bodo te strukture v praksi nezdružljive (EHEA, 2015).

V Pariškem komunikeju (EHEA, 2020) so bili ministri enotni, da mora visoko šolstvo imeti ključno vlogo pri ugotavljanju dejstev in sprejemanju odločitev pri zagotavljanju možnosti za vseživljenjski osebni razvoj celotnega prebivalstva, da ostane čim dlje družbeno dejavno. Poudarek naj bo na razvoju in celovitem

3 Evropski visokošolski prostor je bil ustanovljen marca 2010 med ministrsko konferenco Budimpešta in Dunaj ob 10. obletnici bolonjskega procesa.

4 Sjur Bergan (1. 1. 1957) je bil do 1. februarja 2022 vodja oddelka Sveta Evrope za izobraževanje. Deluje kot samozaposleni neodvisni izobraževalni strokovnjak.

izvajanju odprtega izobraževanja v okviru vseživljenjskega učenja. Prevladuje zavedanje, da je zavračanje ideje vseživljenjskega učenja postalo »politično neokorektno« in jo zato sprejemajo na ravni politike. V odsotnosti »pravega vodstva« pa se institucije pogosto spopadajo s pomanjkanjem struktur, sredstev in spodbud. Ministri opozarjajo, da se naše družbe spopadajo s povsem novimi izzivi, povezanimi s širjenjem covid-19 po svetu in njegovimi posledicami. Še pred pandemijo je bilo prisotno zavedanje, da ima digitalizacija pomembno vlogo na vseh družbenih področjih. Njene zmožnosti, spremeniti način izvajanja izobraževanja prebivalstva in njihovega učenja v različnih življenjskih obdobjih, so nepredstavljive. Ključnega pomena bo podpora učiteljem in uporabnikom, tudi starejšim generacijam, za ustvarjalno delovanje v digitalnem okolju (EHEA, 2020).

Poudarki iz Tiranskega komunikeja (EHEA, 2024) so, da zeleni in digitalni prehod zahteva inovacije, nove tehnologije s procesi in praksami za spodbujanje pozitivnih sprememb, pa tudi naprednejše in bolj razširjene ravni znanja in spretnosti, ki spodbujajo ozaveščenost, vključenost in odgovornost študentov. To vključuje tudi priznavanje predhodnega učenja in nove oblike zagotavljanja izobraževanja, kot so mikrodokazila, večjo uporabo skupnih programov, ter podporo podjetniškim in inovacijskim zmogljivostim visokošolskih ustanov. Poučevanje je treba ceniti enako kot raziskovanje in druge strokovne dejavnosti, vključno s transnacionalnim sodelovanjem in vključevanjem v skupnost (EHEA, 2024). Sporočilo Evropske študentske zveze (ESU)⁵ ministrom danes, včeraj in jutri je, da potrebujemo navdihujoč EHEA, ki bo dosegel najnižje ravni in vplival na skupnosti (pristop od spodaj navzgor) s procesnimi in sistemskimi rešitvami in ne le proces ministrov in ministrstev. To bi se moralo pokazati tudi v Tirani z ambicioznostjo, odprtim dialogom med ministrstvi in zainteresiranimi stranmi, plodnimi izmenjavami ter občutkom skupnega prizadevanja, ki temelji na zaupanju in skupni odgovornosti (ESU, 2024).

Evropska zveza univerz⁶ (European University Association, EUA) je leta 2021 objavila dokument »Univerze brez zidov« (Universities without walls). V njem govori, da je naša evolucija v družbo znanja postavila univerze v epicenter človekove ustvarjalnosti in učenja, ki sta ključnega pomena za preživetje in družbeni uspeh. Vizija EUA je, da so evropske univerze odprte, transformativne in transnacionalne ter gradijo partnerstva s številnimi akterji na lokalni in mednarodni ravni. Univerze bodo krepile svoje priložnosti, ki jih ponuja digitalizacija, združevanje fizičnih in virtualnih prostorov v celostnem učenju in raziskovalnem

5 Evropska študentska zveza (ESU) je krovna organizacija 45 nacionalnih zvez študentov iz 40 držav in zastopa preko dvajset milijonov študentov.

6 EUA zastopa več kot 800 visokošolskih ustanov iz 48 držav in jim zagotavlja forum za sodelovanje in izmenjavo informacij o visokošolski in raziskovalni politiki. Je rezultat združitve Združenja evropskih univerz in Konfederacije rektorskih konferenc Evropske unije 31. marca 2001 v Salamanki.

okolju, ki se prilagaja potrebam raznolike univerzitetne skupnosti. Univerze s tem prevzemajo odgovornost za družbeni in trajnostni razvoj, ki bi naj zagotovila kakovost življenja vsem (EUA, 2021, 2022).

3 Odprtost slovenskega visokošolskega prostora

V slovenskem visokošolskem prostoru nas že sprejeti dokumenti usmerjajo k doseganju ciljev za dostopnost do znanja v dolgoživi družbi. Leta 2017 je vlada Republike Slovenije sprejela Strategijo dolgožive družbe.⁷ Dokument je zasnovan na konceptu aktivnega staranja in predstavlja vsebinski okvir predlaganih sprememb, vizije in cilje. Vključeni so predlogi in prilagoditve, prvič potrebni za razvoj trga dela in izobraževanja, drugič za samostojno, zdravo ter varno življenje vseh generacij in tretjič za vključenost v družbo pri oblikovanju okolja za dejavnost v vseh življenjskih obdobjih (UMAR, 2017).

V času slovenskega predsedovanja Svetu EU⁸ je Slovenija jasno opredelila vprašanje vključevanja in odpiranja evropskega visokošolskega prostora pri reševanju gospodarske in socialne krize, zlasti pri odpravljanju posledic demografskih sprememb in pandemije ter zagotavljanju trajnostnega razvoja. Vključenost vseh generacij, tudi starejšega prebivalstva 55+, v vse oblike visokošolskega izobraževanja v okviru odprtega, formalnega vseživljenjskega učenja, je ključno za doseganje ciljev pametnega staranja (GOV.SI, 2021).

Predstavniki slovenskega visokega šolstva so poudarjali, da je pri tem potrebno zagotoviti standarde kakovosti izobraževanja odraslih in izboljšati mehanizme kakovosti, kar je še posebej pomembno pri uvajanju digitalnih oblik učenja.

Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva RS do 2030⁹ upošteva Izhodišča za pripravo Nacionalnega programa visokega šolstva 2021–2030, ki jih je sprejel Svet RS za visoko šolstvo aprila 2021, ter smernice dokumentov, kot so: Ustava RS, Magna Charta Universitatum Bologna 1988, Bolonjski proces – Rimska deklaracija 2020, EUA – Evropske univerze 2030 (Universities without walls – A vision for 2030, 2021). Opredeljuje strateške cilje na področju kakovosti C 3.6: Vzpostavitev sistema vseživljenjskega učenja na visokošolski ravni. Vzpostavljen bo delujoč sistem vseživljenjskega učenja na visokošolski ravni, vključno z ustreznim vrednotenjem in priznavanjem, s ciljem opolnomočenja širših krogov

7 Družba je dolgoživa, če jo v velikem številu in deležu tvorijo stari ljudje, in če lahko tudi njeni mlajši člani pričakujejo, da bodo dolgo živeli. Govorimo o spremenjeni starostni strukturi prebivalstva. <https://www.inst-antonatrstenjaka.si/gerentologija/slovar/1031.html>.

8 Od 1.7. do 31.12.2021 je bila Slovenija tudi tokrat v triju z Nemčijo, ki je predsedovala v drugi polovici leta 2020, in Portugalsko, ki je predsedovala v prvi polovici leta 2021.

9 Ključni strateški cilji resolucije so dvigniti raven in kakovost visokošolske izobrazbe v Sloveniji.

aktivnega prebivalstva z novjšimi spoznanji znanosti, umetnosti in stroke. Ključni namen je uvajanje sistema vseživljenjskega učenja, ki bo odprt, prilagojen posameznikovim potrebam in interesom, in bo zagotavljal pridobivanje kompetenc znanja z namenom prilagajanja potrebam trga dela in kakovosti življenja v starajoči družbi. Izhajajoč iz konceptov dolgoživosti, aktivnega staranja in inkluzivnosti so vključeni starejši študenti in programi zanje kot možnost za razvoj terciarnega izobraževanja (GOV.SI, 2022).

Predlog novega Zakona o visokem šolstvu RS¹⁰ se osredotoča na netradicionalne študente (to pomeni na tiste, ki se takoj po srednji šoli ne vpišejo na naslednjo stopnjo izobraževanja za čas polnega študija), ki so še del aktivnega prebivalstva in morajo, zaradi spreminjajočih se zahtev na trgu dela, nadgrajevati ter dopolnjevati svoje visokošolsko znanje. Smernice so, kljub imenu, zastavljene širše ter usmerjene v zeleni in digitalni prehod ter vseživljenjsko učenje oz. vseživljenjsko izobraževanje v visokem šolstvu preko razvijanja sistema mikrodokazil (GOV.SI, 2024).

Preko evropske kohezijske politike in drugih mehanizmov je dana podpora in finančni viri v okviru Načrta za okrevanje in krepitev odpornosti¹¹ za reševanje razvojnih razlik ter izvajanje številnih ukrepov na področju socialne politike, vključevanja, vseživljenjskega izobraževanja, zagotavljanja dostopnosti, mobilnosti in predvsem izboljšanja kakovosti življenja prebivalcev in prebivalk v Republiki Sloveniji. Ministrstvo za kohezijo in regionalni razvoj je zagotovilo, da bodo za to namenili sredstva tudi v finančni perspektivi 2021 – 2027 (Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost, 2021).

4 Starosti prijazne univerze v Sloveniji

Starosti prijazno gibanje na univerzah, ki se je oblikovalo v letu 2024, želi, da se pospeši vključenost starejših v visokošolsko kakovostno izobraževanje, ki presega obstoječa prizadevanja. Potreben je razmislek, katere dodatne korake lahko naredijo odločevalci na svoji instituciji, da se pridobi zagon in zagotovitev, da bodo pobude dosegle širše soglasje v visokošolskem prostoru, tako v akademski skupnosti kot pri študentih in širši javnosti, tako na lokalnem kot nacionalnem nivoju. Pri tem je bistvenega pomena, da se vzpostavi zaupanje pri institucijah, krepí povezave med disciplinami in članicami univerze ter spodbuja sodelovanje in povezovanje med deležniki v širšem družbenem okolju. V Ljubljani je bila

10 Predlog Zakona o visokem šolstvu mora zdaj še v nadaljnjo obravnavo, v Državnem zboru bo predvidoma sprejet v začetku leta 2025.

11 Načrt za okrevanje in krepitev odpornosti je nacionalni program reform in naložb, s katerimi želimo ublažiti gospodarske in socialne posledice pandemije.

8. 11. 2024 konferenca z naslovom Angažirana univerza v dolgoživi družbi: inovativne strategije izobraževanja starejših na univerzah v Sloveniji. Univerze imajo v dolgoživi družbi nove vloge, zato so se avtorji in avtorice prispevkov spraševali o različnih izobraževalnih praksah, ki odgovarjajo na vprašanja podaljševanja življenja, kakovosti staranja, pravice do znanja za vse generacije, prenosa znanja med generacijami in prenosa znanja o dolgoživosti z univerze in raziskovalnih laboratorijev med ljudi (Lah, 2024).

Slovenske univerze (NAKVIS, 2024) uresničujejo posamezna priporočila starosti prijazne univerze pri izvajanju svojega izobraževalnega poslanstva in v povezovanju z lokalnim in nacionalnim okoljem na gospodarskih in družbenih projektih. Poslanstvo univerze kot starosti prijazne univerze je obvezujoče tako do zaposlenih, ki so starejši od 55 let in v odnosu do starajoče družbe ter njenih potreb. Prav tako so posamezni visokošolski učitelji in raziskovalci vpeti v več mednarodnih raziskovalnih projektov, ki so pomembni gradnik pri razumevanju starosti prijazne družbe in dviga kakovosti življenja vseh generacij našega prebivalstva.

Ob pregledu spletnih strani slovenskih univerz ugotavljamo, da v svojih strateških dokumentih le delno sledijo načelom starosti prijaznih univerz. Univerza v Mariboru je sprejela strateško opredelitev, da bo kot javna visokošolska institucija usmerjala svoje aktivnosti in potencialne tudi na področje dejavnega staranja ter razvijanje srebrne ekonomije in trajnostnega razvoja. Do nedavnega se je analiziral in obravnaval predvsem vidik trajnosti v izobraževanju in učenju v visokošolskih programih kot potrebi oblikovanja kulture ekološke zavesti in odgovornosti človeka do okolja. Danes pa zavedanje o trajnostnem razvoju kroži v različne smeri, vključuje celotno raziskovalno in izobraževalno visokošolsko dejavnost ter vpliva na interesno mreženje v družbi (Lorber, 2011).

Začetek starosti prijazne univerze pomeni ustanovitev Zrele univerze Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (ZUF FF UM), ki deluje v okviru Centra za vseživljenjsko izobraževanje FF UM¹² vse od leta 2012. Program ZUF je bil oblikovan za populacijo vedoželjnih, ki so stari najmanj 55 let in jih (ponovni) vstop v univerzitetne prostore ne prestraši. Program je izjemno razgiban in vsako leto ciljno oblikovan glede na relevantne teme v lokalnem, nacionalnem in globalnem okolju ter orientiran glede na želje slušateljev. Predavatelji in predavateljice prihajajo iz različnih fakultet in inštitutov, ki praviloma delujejo pod okriljem Univerze v Mariboru, predavanja pa se odvijajo v prostorih FF UM. Sama ideja oblikovanja programa, ki bi naslavljal to populacijo, na Univerzi v Mariboru ni nova, je pa ZUF prvi program, ki deluje kontinuirano in celostno pokriva praktično vsa disciplinarna področja, ki so zajeta v kontekstu Univerze v Mariboru. Motivi za

12 Več na spletni povezavi <https://ff.um.si/center-za-vsezivljenjsko-izobrazevanje/zuf/>.

oblikovanje so bili številni in dobro utemeljeni, med njimi je prevladovala želja ponuditi vsebine tistim, ki ostajajo radovedni in jih ponudniki, ki so dostopni v lokalnem okolju, ne morejo zadovoljiti (Lahe in Naterer, 2023).

Senat UM je 24. 9. 2019 sprejel Akt o ustanovitvi in delovanju Centra za za-
služne profesorje in upokojene visokošolske učitelje UM (CZPUVU, 2019). S tem
aktom se ureja ustanovitev, sestava in delovanje posebne organizacijske enote
znotraj Univerze v Mariboru za zaslužne profesorje in visokošolske učitelje UM.
Center ima 62 članov in spodbuja medgeneracijsko sodelovanje s priznavanjem
heterogenosti in raznolikosti znotraj in med starostnimi skupinami. Dejavnost je
usmerjena na področja: e-učenje in e-izobraževanje, skrb za zdravje, inovativen,
trajnostni in družbeno odgovoren razvoj, varstvo okolja ter področje kulture in
humanistike (CZPUVU, 2024). Delovanje Centra je usklajeno s cilji in načeli global-
ne mreže Starosti prijaznih univerz,¹³ ki je bila ustanovljena v Dublinu 2012. Da-
nes šteje preko 110 univerz. Člani centra v svojih prispevkih predstavljajo različ-
ne strokovne in medgeneracijske poglede na aktualna družbena dogajanja, ki so
ključnega pomena za razvoj humane, demokratične družbe. Aktivno so sodelovali
v javni razpravi ob pripravi Zelene knjige o staranju (Green paper on Ageing, Fo-
stering and responsibility between generation, Evropska komisija, 2021). Prispevki
so bili objavljeni pod naslovom Na obrobju ali aktivno vključeni? (Lorber, 2021).
Razpravljavci so se zavedali velikega pomena dokumenta za udejanjanje priho-
dnjih politik kot posledice demografskih sprememb in zahtev dolgožive družbe
tako v prostoru Evropske unije kot v Sloveniji. Nosilci posameznih tem so upora-
bili svoje znanje in izkušnje, delovali so interdisciplinarno s holističnim pristopom
do posameznega izziva. Prispevki so odraz njihovega akademskega razmišljanja in
v skladu s poslanstvom in cilji starosti prijazne univerze. Podana je bila iniciativa,
naj se v Zelenu knjigi pojavi tudi beseda »umetnost«, saj sta kulturna/umetnostna
dediščina in odličnost v sodobni ustvarjalnosti neprecenljivo bogastvo Evropske
skupnosti. Umetnost je odlična priložnost za obogatitev vseživljenjskega učenja,
digitalnega opismenjevanja in medgeneracijskega sodelovanja, čemur Zelena
knjiga posveča veliko pozornosti (Ciglenečki, 2021). Prav tako je bilo opozorjeno
na nujnost osveščanja za ohranjanje dostojanstva vseh ljudi in krepitev empati-
je. Dostojanstvu in empatiji je treba nameniti skrb v edukaciji, v formalnem in
neformalnem usposabljanju (Knez Riedl, 2021). Center sledi tudi usmeritvam do-
kumenta Svetovne zdravstvene organizacije Active Ageing, A Policy Framework
(WHO, 2002). Člani Centra se vse bolj zavedajo pomena sodelovanja z lokalno
skupnostjo. Zato so se odzvali na povabilo župana Mestne občine Maribor in ime-
novali svojega člana v Svet starejših, ki je posvetovalno telo župana.

13 Pionirska pobuda Starosti prijazne univerze (AFU) odraža delo mednarodne, interdisciplinarne skupine irske
Dublinske mestne univerze (DCU), da bi identificirala značilne prispevke, ki jih lahko dajo visokošolske institu-
cije pri odzivanju na interese in potrebe starajočega se prebivalstva.

Univerza v Ljubljani s programi vseživljenjskega učenja Modre fakultete spodbuja starejše prebivalstvo za študij, vključevanje ter povezovanje. Pri razvoju izobraževalnih in raziskovalnih praks upošteva načela gibanja Starosti prijazna univerza (Age Friendly University) in načela Svetovne zdravstvene organizacije WHO o starosti prijaznih mestih (WHO, 2024). Modra fakulteta je skupnost starejših Univerze v Ljubljani. Deluje v sklopu Mreže klubov alumnov UL. Programi, ki jih razvija, so namenjeni vsem starejšim od 55 let. Z vključevanjem starejših študentov in študentk razvijajo nove prakse izobraževanja, ki prispevajo k dobrobiti starejših in k družbenemu povezovanju.¹⁴

Modra fakulteta razvija:

- izobraževanje za starejše,
- raziskovanje staranja in starosti,
- medgeneracijsko povezovanje.

Sledi ciljem:

- razvijati vključujočo univerzo, omogočati povezovanje med starejšimi, alumnimi in študenti,
- povečati poznavanje staranja in starosti (izobraževanje in raziskovanje) in ozaveščati o pomembnosti dejavnega staranja ter vplivu starizmov,
- razvijati nove programe (predvsem kot socialno inovativne prakse), ki bodo spodbujali hiter pretok znanja in sodelovanje med generacijami in z družbenim okoljem (Modra fakulteta, 2024).

V okviru Univerze v Novem mestu deluje Srebrna univerza kot skupnost, ki združuje modrost preteklih generacij z energijo mlajših, s čimer spodbuja medgeneracijski prenos znanja, izkušenj in vrednot. Ponuja novo obliko izobraževanja, ki presega tradicionalne starostne in akademske meje, ter gradi trdnjšo, bolj povezano in vključujočo družbo z vizijo, da ponuja unikatno okolje, kjer upokojeni profesorji in strokovnjaki aktivno sodelujejo pri izobraževanju mladih, hkrati pa omogoča starejšim, da se vključujejo v programe vseživljenjskega učenja.

Pri svojem delovanju sledi ciljem medgeneracijskega sodelovanja in tako ohranja in nadgrajuje bogato dediščino akademskega znanja. Z vseživljenjskim učenjem za starejše omogoča starejšim osebam, da ostanejo intelektualno aktivni, se osebno razvijajo in ohranjajo radovednost v zrelih letih. Mlajšim študentom nudi priložnost, da se učijo od mentorjev, ki imajo desetletja praktičnih izkušenj na svojih področjih. S tem se ustvarja prostor, kjer se starejši in mlajši povezujejo, izmenjujejo ideje in skupaj prispevajo k napredku znanosti, družbenih vprašanj in kulturnega razvoja.

14 Nabor programov za študijsko leto 24/25 https://www.uni-lj.si/assets/Center-za-vseživljenjsko-učenje/Katalog-Modre-fakultete_24-25.pdf.

Svoje cilje uresničuje z akademskimi tečaji za mlajše generacije, ki so zasnovani in vodeni v sodelovanju z upokojenimi profesorji, ki prenašajo znanje v obliki predavanj, delavnic in seminarjev. Ponuja široko paleto programov za starejše odrasle, vključno s tečaji umetnosti, znanosti, tehnologije in kulturnih študij. Starejši mentorji vodijo mlajše študente pri raziskovalnih projektih, kar spodbuja poglobljeno učenje skozi skupno delo. Svoje delo promovirajo z organizacijo rednih dogodkov, kjer se generacije srečujejo, razpravljajo o aktualnih temah ter izmenjujejo izkušnje in poglede (Univerza v Novem mestu, 2024).

Na Univerzi na Primorskem deluje Center za vseživljenjsko učenje UP PEF (CVŽU UP PEF), ki je bil ustanovljen z namenom po širitvi znanja. Visokošolski učitelji, zaposleni na fakulteti, pokrivajo raznovrstna znanstvena področja in lahko s svojimi kompetencami pomembno prispevajo k razvoju družbe znanja tako na regionalni kot tudi nacionalni ravni. CVŽU UP PEF ponuja izobraževanja različnim ciljnim skupinam (učenci, dijaki, študenti, diplomanti, zaposleni, starostniki), namenjena posameznikom ali vzgojno-izobraževalnim zavodom.

V skladu s sodobnimi zahtevami vključevanja starejših v aktivno staranje so ustanovili Modro fakulteto. Želijo nagovoriti starostnike, da se pridružijo in kvaliteto svojega življenja izboljšajo s pridobivanjem novih znanj in spretnosti s področja zdravja, umetnosti, računalništva itd. Program Modre fakultete bo potekal v obliki enomesečnih (dvournih) srečanj, in sicer od oktobra do maja. Sama vsebina posameznega srečanja bo oblikovana na podlagi potreb in želja udeležencev (UP PEF, 2024).

5 Prihodnji izzivi

Vključenost v družbo¹⁵ na družbenem, socialnem, gospodarskem in kulturnem področju je pomembna za dostojno in kakovostno življenje vseh generacij (UMAR, 2017). Da bi lahko dobro razumeli strategijo aktivnega staranja, je treba ločevati med individualnimi in kolektivnimi oblikami populacijskega staranja, prav tako pa tudi med demografskim in družbenim staranjem. Demografsko staranje je lahko kronološko (tudi retrospektivno) ali prospektivno staranje (koliko let življenja še lahko pričakujemo). Družbeno staranje je družbeni konstrukt, ki vključuje pričakovanja in tudi institucionalne omejitve glede tega, kako starejši ljudje živijo, ko se starajo. Upošteva prospektivno staranje, spremembe v zdravju, pričakovano življenjsko dobo, preživetje, umrljivost, obolenost, kognitivno kapaciteto, (ne) zmožnost, delazmožnost itd. Te spremembe bodo močno vplivali na posameznike in družbo ter zahtevale spremembe na številnih področjih (Lipar, 2014).

15 Predpogoj za vključenost v družbo je dohodkovna varnost posameznika v vseh življenjskih obdobjih.

Univerze se bodo na potrebe svojega okolja odzivale z znanjem, ki je potrebno za napredek in trajnostni razvoj družbe že med študijem in z novo vzpostavljenim sistemom vseživljenjskega učenja, ki se bo razvijal v bodoče. Želeli bi si, da v Sloveniji institucionalno pristopimo k udejanjanju načel odprte univerze za vse, s poudarkom na vzpostavljanju starosti prijazne slovenske univerze. Uresničevanje načel starosti prijaznih univerz bi naj temeljilo na osnovnih stebrih: raziskovanje in inovacije; učenje in izobraževanje; vseživljenjsko učenje; institucionalne spremembe; medgeneracijsko učenje; kariera in podjetništvo po upokojitvi in dejavno vključevanje v civilno družbo (od lokalne skupnosti do države).

Starejši 55+ so danes aktivni soustvarjalci družbe, tako kot delovno aktivni prebivalci in kot potrošniki. Razvija se globalna strategija za »srebrno dobo«, kjer nastajajo potrebe za nove storitve in proizvode. Družba se bo morala prilagoditi novi stvarnosti z oblikovanjem učinkovite strategije za doseganje, usmerjanje in motivacijo sodelovanja starejših odraslih v vseh dejavnostih univerze. Pri tem se pričakuje, da bodo starejši vključeni tudi v izobraževalne in raziskovalne programe, ki bodo podpirali njihov osebni in karierni razvoj, vključno z »drugo kariero«. Zato je potrebno razumevanje različnih izobraževalnih potreb starejših odraslih, od tistih brez formalne izobrazbe do tistih, ki želijo pridobiti magisterij ali doktorat, ter razširiti dostop do spletnih izobraževalnih možnosti. Pomembno je spodbujanje medgeneracijskega učenja za lažje vzajemne izmenjave strokovnega znanja in izkušenj med študenti vseh starosti. Na ta način bogatimo razumevanje študentov o koristih dolgoživosti in prispevku staranja k družbeni kompleksnosti in bogastvu. Raziskovalni in študijski programi univerz naj upoštevajo potrebe starajoče se družbe tudi na področju proizvodov in uslug, namenjenih starejšim (srebrna ekonomija). S povečanjem ponudbe in uporabe visokokakovostnih storitev, bralne in računske pismenosti ter digitalnih znanj in spretnosti bomo izboljšali dostop starejših do univerzitetnih programov o zdravju, dobrem počutju ter umetnostnih in kulturnih dejavnostih. S spremembami v razumevanju delovnega življenjskega cikla in ozaveščenostjo o spremenjenih medgeneracijskih razmerjih v družbi bomo pripomogli k spremembi konvencionalnega razmišljanja, da staranje prebivalstva prinaša zgolj breme zaradi tveganja nižje produktivnosti in višjih javnofinančnih izdatkov. Zato je nujno uveljavljanje vseživljenjskega učenja z različnimi oblikami daljše aktivnosti v obdobju po upokojitvi. S temi ukrepi bi ne nazadnje lahko dosegli spremembo razumevanja, da je starejša generacija po odhodu v pokoj večinoma le pasivni prejemnik različnih oblik pomoči in podpore socialne države, kar lahko vodi k starizmu.¹⁶

16 Starizem je vrsta stigme, ki zajema stereotipe, predsodke in diskriminacijo oseb na podlagi njihove starosti.

6 Zaključek

V prihodnje je potrebno opredeliti strateški cilj, uveljavitev sistema vseživljenjskega učenja, ki bo odprt, fleksibilen, prilagojen individualnim učnim ciljem, posameznikovim potrebam in interesom. Kot je poudarila Evropska študentska zveza, je potrebno ukrepati od spodaj navzgor. Pri razvoju študijskih programov naj bi bila upoštevana interdisciplinarnost, aktualnost in mednarodna poveztljivost. Pri doseganju učnih kompetenc bo potrebno upoštevati družbene potrebe, ne samo za trg zaposlovanja, temveč za dvig kulture kakovosti človekovega življenja v dolgoživi družbi. Različni medgeneracijski pogledi so temeljnega pomena, ne samo pri univerzitetnem delu, temveč za razvoj humane, demokratične družbe, kar mora biti osnovno poslanstvo akademskih institucij. Povezovanje visokošolskih iniciativ v Republiki Sloveniji je ključno za razvoj vseživljenjskega učenja ter oblikovanje celovite meduniverzitetne iniciative.

Viri in literatura

- Ciglencečki, M. (2021). Dostopnost do kulturnih in umetnostnih dobrin. V L. Lorber (ur.), *Na obrobju ali aktivno vključeni? : prispevek k javnemu posvetovanju Evropske komisije: Zelena knjiga o staranju: spodbujanje solidarnosti in odgovornosti med generacijami*, Evropska komisija. <https://dk.um.si/Izpis-Gradiva.php?lang=slv&id=78979>
- Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje UM (CZPUVU). (2024). <https://www.verbaseniorum.si>
- Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje UM (CZPUVU). (2019). Akt o ustanovitvi in delovanju CZPUVU. CZPUVU - Dokumenti. Akt-o-ustanovitvi-in-delovanju-centra-za-zasluzne-profesorje-in-upokojene-visokosolske-ucitelje-Univerze-v-Mariboru.pdf - Google Drive
- Hadner, M. in Lorber, L. (2020). Srebrna ekonomija in aktivno staranje prebivalstva v ruralnem območju Podravske regije. *Podravina*, 19(38), 144-160. <https://hrcak.srce.hr/248878>
- European Higher Education Area (EHEA). (2015). Yerevan Ministerial Communique. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/YerevanCommuniqueFinal_613707.pdf
- European Higher Education Area (EHEA). (2018). Paris Ministerial Communique. https://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_final_952771.pdf
- European Higher Education Area (EHEA). (2020). Rome Ministerial Communique. https://ehea.info/Upload/Rome_Ministerial_Communique.pdf

- European Higher Education Area (EHEA). (2024). Tirana Ministerial Communique. <https://ehea.info/Immagini/Tirana-Communique1.pdf>
- European Student Union (ESU). (2024). ESU's message towards the 2024 Tirana Ministerial Conference. <https://ehea2024tirane.al/wp-content/uploads/2024/05/Resolution-ESUs-message-to-the-Ministerial-Conference.pdf>, <https://esu-online.org/policies/>
- European University Association (EUA). (2021). Universities without walls. A vision for 2030. <https://www.eua.eu/publications/positions/universities-without-walls-eua-s-vision-for-europe-s-universities-in-2030.html>
- European University Association (EUA). (2022). Pathways to the future. A follow-up to "Universities without walls – A vision for 2030". <https://www.eua.eu/publications/reports/pathways-to-the-future.html>
- GOV.SI. (2021). Predsedovanje Slovenije Svetu EU 2021. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/predsedovanje-slovenije-svetu-eu-2021/>
- GOV.SI. (2022). Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva do 2030. <https://www.gov.si/novice/2022-01-13-resolucija-o-nacionalnem-programu-visokega-solstva-2030/>
- GOV.SI. (2024). Predstavitev novega Zakona o visokem šolstvu. <https://www.gov.si/novice/2024-09-16-predstavitev-novega-zakona-o-visokem-solstvu/>
- Hadner, M. in Lorber, L. (2020). Srebrna ekonomija in aktivno staranje prebivalstva v ruralnem območju Podravske regije. *Podravina*, 19(38), 144-160. <https://hrcak.srce.hr/248878>
- Knez Riedl, J. (2021). Ohranjanje dostojanstva in krepitev empatije. V L. Lorber (ur.), *Na obrobju ali aktivno vključeni? : prispevek k javnemu posvetovanju Evropske komisije: Zelena knjiga o staranju: spodbujanje solidarnosti in odgovornosti med generacijami, Evropska komisija*. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=78979>
- Lah, M. (ur.). (2024). *Angažirana univerza v dolgoživi družbi*. Založba Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789612974473>
- Lahe, D. in Naterer, A. (2023). Za radovedne 55+ : ZUF med leti od ustanovitve do danes V L. Lorber in P. Glavič (ur.), *Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje Univerze v Mariboru : 2019-2023*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Lipar, T. (2014). Indeks aktivnega staranja 2012. *Kakovostna starost, revija za gerontologijo in medgeneracijsko sožitje*, 17(2), str. 35-41.
- Lorber, L. (2011). Trajnostna Univerza. *Revija za geografijo*, 6(2), 29-39. https://ff.um.si/wp-content/uploads/062-05_lorber.pdf
- Lorber, L. (ur.). (2021). *Na obrobju ali aktivno vključeni? : prispevek k javnemu posvetovanju Evropske komisije: Zelena knjiga o staranju: spodbujanje solidarnosti in odgovornosti med generacijami, Evropska komisija*. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=78979>

- Lorber, L. in Glavič, P. (ur.). (2023). *Center za zaslužne profesorje in upokojene visokošolske učitelje Univerze v Mariboru: 2019–2023*. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Modra fakulteta. (2024). *Univerza Ljubljana, Modra fakulteta*. <https://www.uni-lj.si/studij/alumni/modra-fakulteta>
- Nacionalna agencija Republike Slovenije za kakovost v visokem šolstvu (NAKVIS). (2024). *Javna evidenca akreditacij visokošolski zavodov*. <https://nakvis.si/akreditacije-in-evalvacije-v-visokem-solstvu/javne-evidence/>
- Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR). (2017). *Strategija dolgožive družbe*. https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/kratke_analize/Strategija_dolgozive_druzbe/Strategija_dolgozive_druzbe.pdf
- Univerza v Novem mestu. (2024). *Srebrna univerza*. https://uni-nm.si/univerza/srebrna_univerza/
- Univerza na Primorskem (UP) PEF. (2024). *Center za vseživljenjsko učenje*. <https://www.pef.upr.si/sl/vsezivljenjsko-ucenje/>
- Urad Republike Slovenije za okrevanje in odpornost. (2021). *Načrt za okrevanje in odpornost*. <https://www.gov.si/zbirke/projekti-in-programi/nacrt-za-okrevanje-in-odpornost/dokumenti/>
- World Health Organization (WHO). (2002). *Active ageing : a policy framework*.
- World Health Organization (WHO). (2024). *Age Friendly Cities*. <https://extranet.who.int/agefriendlyworld/age-friendly-cities-framework/>